

שיעור ארבעה עשר

יהרג ואל יעבור בפרהסיא

בגמרא (עד ע"א-ע"ב) מבואר, שיש דין יהרג ואל יעבור על כל העבירות כאשר זה בפרהסיא. שאלה הגמ': "והא אסתר פרהסיא הואי" - ומדוע לא מסרה את נפשה?

ומובאים שני תירוצים: "אמר אביי: אסתר קרקע עולם היתה" - ולכן אינה מחוייבת למסור נפשה.¹ "רבא אמר: הנאת עצמן שאני" - כיון שהגוי מתכוון להנאת עצמו אינה מחוייבת למסור את נפשה.

בעל המאור על אתר (יה ע"א מדה"ר) כתב, שהיתר זה של 'הנאת עצמן' אינו רק בשאר עבירות בפרהסיא אלא גם בג' עבירות חמורות, שאם עושה אותן הגוי להנאת עצמו אין דין יהרג ואל יעבור.

ועל ידי זה מיישב הוא את קושיית התוס', מדוע הגמרא לא הקשתה מהמעשה של אסתר כבר לעיל כאשר אמרנו שג"ע יהרג ואל יעבור - מדוע הקושיא היא רק על פרהסיא, ומיישב לשיטתו שכיון שאצל אסתר הדבר היה להנאתו של אחשוורוש, לא נצטוותה למסור את נפשה משום ג"ע.

הרמב"ן במלחמות (שם) יצא לדון על דבריו של בעל המאור מהגמרא בפסחים (כה ע"א) שאומרת שבכל מתרפאין חוץ מג"ע חמורות, והלא שם ודאי שזה להנאה ואף על פי כן הדבר אסור ודינו יהרג ואל יעבור!

הגמרא לקמן הסתפקה האם בן נח מצווה למסור את נפשו על קידוש ה' או לא. שאלו תוס' - לכאורה פשוט שמצווה למסור את נפשו שהרי 'וחי בהם' נאמר רק בישראל ולא בבן נח! ויישבו, שהיה מקום לומר ש'וחי בהם' שנאמר בישראל בא ללמד שלא לומדים שאר איסורים מג' עבירות חמורות, אלא בשאר מצוות יעבור ולא יהרג, כיון שהוא אנוס. ואם הפטור הוא מצד אונס ודאי שגם בן נח פטור ולא מצווה למסור את נפשו כיון שהוא אנוס.

וכן פסק הרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"ב) שבן נח לא מצווה על קידוש השם ולכן פטור באונס.

¹ בשיעור הבא נעסוק בתירוצו של אביי.

בספר חמדת שלמה (סי' לח) ביאר עפ"ז, שבישראל שיש היתר של פיקוח נפש דינו שבשאר עבירות אינו מצווה למסור את נפשו משום פיקו"נ, ורק בג"ע חמורות חידשה התורה שהוא חייב למסור את נפשו ולא יעבור משום שישראל מצווה על קידוש השם ולכן אונס לא פוטר את ישראל מהעבירות הללו. משא"כ בבן נח שאין לו דין של פיקו"נ שדוחה שבע מצוות בני נח הוא מחוייב למסור את נפשו על כל ז' מצוות בני נח. אלא שאם הוא אונס על העבירה הזו אינו מחוייב למסור את נפשו כיון שאינו מצווה על קידוש השם.

ואם כן מיושבת קושיית הרמב"ן, שהרי במקרה של הנאת עצמן אין חילול השם כלל, וא"כ מצד אונס אינו מחוייב למסור את עצמו שהרי רק קידוש השם הוא שמחייב אף באונס בג"ע חמורות, אלא יעבור ולא יהרג. אבל במקרה של התרפאות בעצי אֶשְׂרָה וכדו' שאף אחד לא אנס אותו לעשות מעשה מסויים - א"א לומר שהוא אונס ופטר שהרי אינו אונס כי הוא זה שיזם את מעשה העבירה, וא"כ מצד פיקו"נ הוא חייב למסור את נפשו שהרי פיקו"נ דוחה את ג' עבירות חמורות כשאין פטר של אונס.

והרמב"ן כנראה סבר שגם במקום שאין חילול השם צריך למסור נפשו על ג"ע חמורות, כי אין כלל היתר של פיקו"נ בג"ע חמורות ולא היתר של אונס.

ראוי לשאול על כל דין פיקו"נ בג"ע חמורות שאינו קיים ולכן אין מתרפאין בעצי אֶשְׂרָה וכדו', כי אין היתר לאדם משום הצלת נפשו ליהנות מע"ז - מדוע שלא נאמר שפיקו"נ דוחה את כל התורה וגם את העבירות הללו?

לכאורה פשוט, שכל דין יהרג ואל יעבור בשעת השמד היינו דווקא כאשר נגזר על היהודים לעבור על דת. אבל לו יצוייר שתבוא המלכות ותגזור על היהודים לקיים מצוה ממצוות התורה, בחושבה שאסור ליהודים לקיים מצוה זו [כגון שחשב המלך שליהודים אסור להניח תפילין וגזר עליהם שיניחו תפילין] - וכי יעלה על הדעת לומר שאסור להניח תפילין כיון שבהנחתן יראה הדבר כאילו שחוששים מפני המלך ולכן עוברים על דתם? הלא ברור שכאשר אדם עושה מעשה של היתר וכ"ש של מצוה אינו צריך לחשוש לכך שנראה הדבר כחילול השם, כי חילול השם אינו נקבע על פי מה שרואים הסובבים בלבד אלא גם על פי המעשה עצמו האם הוא מעשה של איסור או של היתר.

אם כן, אילו הייתה הלכה שפיקוח נפש דוחה את כל התורה גם בג"ע חמורות, לא היה קיום כלל לדין קידוש השם וחילול השם, שהרי בשעה שבא הגוי ואומר ליהודי

שאם לא יעבוד ע"ז הוא יהרגהו - היהודי יהיה מחוייב לעבוד ע"ז כדי להציל את נפשו ולפי מה שאמרנו אין כאן בעיה של חילול השם כי המעשה מותר במקרה כזה.²

לכן מוכרחים אנו לומר, שעצם מצוות קידוש השם מלמדת אותנו שיש חיוב למסור את הנפש ולקדש שם שמים בג"ע חמורות ולא לעבור על המצוה, ולכן באותן עבירות חמורות גם בשעת פיקו"נ יש עבירה והציווי הוא לקדש את השם ולא לעבור את העבירה.

ועל זה כתב בעל המאור שבהנאת עצמן אין חילול השם אם עובר על העבירה באונס כפי שאמרנו, ולכן בהנאת עצמן הותר הדבר ואינו מצווה למסור נפשו. ורק במקרה של התרפאות שאין הוא מוגדר כאונס הוא חייב למסור את נפשו ולא יכול להתיר לעצמו לעבור על האיסור משום פיקו"נ, כאמור.

תוס' כתבו בשם ר"ת, שהסיבה שאסתר לא היתה נאסרת משום ג"ע אלא רק משום פרהסיא היא משום שעריות ע"י עכו"ם אין דינן כעריות כלל, והביא ראיות לדבריו ויש שדחו את ראיותיו.

מהרי"ק (סימן קסז) כתב, שאשה שנבעלת לגוי אסורה לבעלה אף אם עשתה זאת רק כדי שלא יהרגנה הגוי, כי סו"ס מעלה מעל באשה וזה מה שאוסר אותה על בעלה, ולא מעילה בה' אלא אף מעילה בבעלה כלשון הפסוק, ורק אצל אסתר שעשתה להציל את ישראל הותר לה לחלוטין.

הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ל) פוסק שאשה שנחבשה לעכו"ם על עסקי נפשות נאסרה לכהונה ולא לישראל. ואילו רש"י ותוס' בכתובות (כו ע"ב) כתבו שנאסרה גם לישראל כי חוששים שמא זינתה ברצון. שאל הרשב"א לדבריהם - מדוע שתאסר, הרי קיי"ל שאשה שנשבתה מותרת לישראל ומדוע כאן אסורה? יישבו ע"ז תוס' שכאן שנחבשה ע"י נפשות חוששים שמא התרצתה ומה שהותרה שבויה זה רק בנחבשה על ממון.

האבני מילואים (סימן ז ס"ק ד) דייק מדברי הרשב"א הללו שסבר לא כמהרי"ק, שהרי לשיטתו אשה שנשבתה מותרת לבעלה בכל גוונא, אם אינה מתכוונת לעשות איסור אלא מחמת לחץ שלא יהרגנה.

² ואולי ראוי לומר לגוי במקרה כזה שאין הוא עובר על האיסור כאשר עושה כדבריו, אלא הוא עושה כן כי מותר לו, ובכך ודאי שאין חילול השם. 1.

אמנם, יש מקום לומר להיפך, שלפי הרשב"א אע"פ שמותרת לבעלה עדיין כלפי שמיא יש לה איסור וזה כן כדברי מהרי"ק, שחשש לאיסור כלפי שמיא אף במקום שמותרת לבעלה (ורק אצל אסתר הותר משום הצלת ישראל), וכן יכול להיות שסבר הרשב"א שאף במקום שכלפי שמיא הותר הדבר, עדיין נאסרת היא לבעלה כיון שסו"ס מעלה מעל באשה, ואין בהכרח תלות בין שני הדברים.